

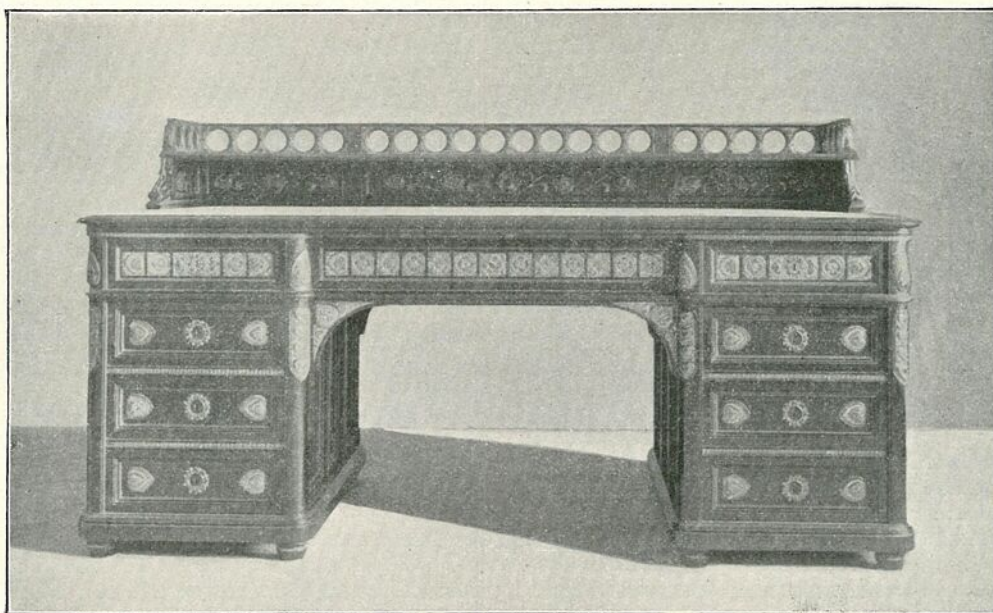
EGY DÍSZES ARMÁLIS A XVII. SZÁZADBÓL

északi és déli végében a házak osztálytermei vannak, megfelelő mellékhelyiségekkel egyetemben. Ily nagyarányú épület díszítésénél mindenkor nagy szerep jut a szobrászatnak, festészetnek és az iparművészetnek.

A gót stílus alapos ismerője nem tervezhette az épületet másképp, mint a

középkor eme remek stílusában. E világraszóló alkotással Steindl mester örök emléket emelt, hazájának és a magyar alkotó tehetségnek pedig messzeterjedő hírt és dicsőséget szerzett. Ma a nagy mű készen áll; alkotója örök pihenőre térhetett.

Csányi Károly.

MINISTERELNÖKI
ÍROASZTAL

KÉSZÍTETTE THÉK ENDRE
AZ EOZIN-BERAKÁSOKAT A ZSOLNAI-GYÁR

EGY DÍSZES ARMÁLIS A XVII. SZÁZADBÓL.

z 1848 előtti időkben alig volt becsesebb oklevele a magyar embernek, mint az armális, a nemeslevél. Az a hártyalap, a mely tanúságot tett arról, hogy tulajdonosa, vagy elődei felvették a nemesség sorába, szerencsés birtokosát az összes emberi jogok részesévé tette; nem csoda tehát, hogy a kinek már birtokában volt az armális levél, féltő gond-
dal őrzötte, a ki pedig még nem juthatott hozzá, az vágyainak netovábbját látta benne.

Jórészt a címeres-nemeslevelek nagy közjogi fontosságának tulajdoníthatjuk, hogy a XV. század eleje óta a (mióta a festett címerábrás armálisok osztogatása közönségessé vált) ezek voltak az összes oklevelek között a legdíszesebbek. Mindenesetre ott ékeskedett rajtuk a fejedelem által adományozott címer, tarka színekkel festve, s nem ritkán díszítette első soraikat a drága felrakott arany, széleiket a kor ízlésének megfelelő festett keret. Különösen a XVI. század elején, a mikor a rohamosan terjedő könyvnyomtatás a miniátorok, kaligrafusok nagy részét megfosztotta keresetétől, gyakoriak a nagy pompával kiállított e fajta oklevelek; egyik-másik elsőrendű művész kezéből került ki s valódi műremek.

Ezek a festett széldiszú oklevelek iparművészeti szempontból is megérdemlik a figyelmet. Ránk magyarokra természetesen azok birnak különös érdekléssel, a melyek még nemzeti királyaink kancelláriáiból származnak. Ezekről, ha azt nem is, hogy művészükről várbeli magyar volt, de azt mindenesetre tudjuk, hogy itthon készültek. Már a Habsburg-házból eredt királyok armálisai kevésbé fontosak, bár tagadhatatlan, hogy a kancellária íródeákjai, festői között a XVI–XVII. században magyarok is akadtak. E kor legkiválóbb író-művésze, Bocskai György, is magyar volt s az udvar szolgálatában állott; Rudolf és II. Mátyás nem egy remekbe készült armálisa az ő kezéből került ki. De ha másért nem, úgy azért kell figyelmet fordítani a Bécsben és Prágában készült magyar díszoklevelekre, mert hatásuk a hazai hasonló termékekre, sőt a magyar díszítmény fejlődésére kétségbe nem vonható.

Ezuttal nincs módunkban olvasóinkat három-négy század ékes armálisainak hosszú sorozatán végig vezetni; csupán egy festett keretű hazai armálisat mutatunk be s a melyet *Szivák Imre*, orsz. képviselő adományozott az orsz. iparművészeti múzeumnak. Ez főleg azért kelti fel érdeklődésünket, mert kerete nem az udvari kancelláriában készült, hanem itthon, utólag lett az oklevélre ráfestve.

E címerlevelet bizonyos *Litteráti Mátyás* győri származású veszprémmegyei lakos és általa neje, Margit asszony, valamint fivére, Litteráti Mihály nyerte II. Mátyás királytól 1619 február kilencedikén, meg nem nevezett érdemek és szolgálatok jutalmául. A sablonos szövegű oklevél a szokott modorban van kiállítva; elére, a magyar kancellária gyakorlatnak megfelelően oda van festve a címerkép, gyakorlott festő elnagyolt munkája. A címer (kéken zöld talajon ülő (!) ezüst egyszarvú; sisakdísz a koronából kinövő pajzsalak, kék, stilizált liliomot tartva) magyar, birodalmi és cseh jelvényekkel és két imperátor (Rudolf és Mátyás?) alakjával díszített kapuzat alatt áll és egyszerű arany vonallal van bekerítve.

Rendkívüli érdeket kölcsönöz az oklevélnek, hogy a címeren kívül egy majdnem ugyanakkora, a címerrel semmi összefüggésben nem álló kép van a baloldali mintegy tíz centiméternyi széleire festve. Ez a címerábrával egy keretbe foglalt kép, a mint színeiből s a festés modorából megállapítható, ugyan-

azon kancelláriai festő munkája, a kitől a címer származik. Rajta középpont az atyaisten trónon ülő alakja látható, a mint a trón emelvénye előtt térdelő, egy angyal által támogatott, csupán rongyolt ingbe s vörös nadrágba öltözött, nyilván magát Litteráti Mátyást ábrázoló alak felé jogart, koronát s arany nyakláncot nyújt. A kép alatt „*et de pulvere suscitans pauperem*” felirat magyarázza azt, a mit a kép maga is elég érthetően elmond, hogy az új nemest Isten a porból emelte fel.

Tudomásunk szerint heraldikánkban Litteráti Mátyás címereslevele páratlanul áll. Magában a címerben, vagy a telamonokban, a címert környező alakokban gyakran lehet a címerszerzőre vonatkozókat találni; sőt azok a címerek sem ritkák, a melyekben az adományos arcképe vagy alakja fordul elő, de arra ez egyen kívül még nem ismerünk példát, hogy valaki armálisára külön képen még saját magát is ráfestette volna a királyi kancellária festője által. Rendkívüli körülmények lehettek azok, a melyek megengedték a szokástól való ilyen eltérést s csak sajnálnunk lehet, hogy a szűkszavú oklevél ezekről és a címerszerző élete körülményeiről mélyen hallgat.

E képen kívül az armális pompáját emelni van hivatva az aranyal írt és tollal rajzolt díszítményekkel ékített első sor, a király nevével (hihetőleg Bocskai György munkája) s a két rövidebb szélet, valamint az alsó felhajtást borító festett virágok.

A szélrajzok virágait a mellékelt színes tábla felényire kisebbítve mutatja be. Az alsó szélen a táblánkon felül látható három virágon s az alsó sorban középre festett iriszen kívül még egy levelekből képezett keret van, a mely az oklevél kihirdetési záradékát fogja körül. Jobbról négy virágszál van, sárga rózsa, valami piros boglyós galyacska, a tábla második sorában elsőnek álló szegfű s egy kékszinű virág, a melyet legjobban a buzavirághoz hasonlíthatnánk. A bal szélre, miután felét a címer mellé festett kép foglalja el, csak egy a táblán utolsónak festett virág jutott, ez azonban elég különös, mert rózsaacon ülő stilizált gránátalmából s valami kék virágocskából van összeállítva.

Egy pillantás az oklevélre meggyőző arról, hogy a szélek díszítése nem annak a keze munkája, a kitől a címer s a kép származnak. Ha ezt a színek halványabb volta, elűtő árnyalatai, a durvább ecset-

VIRÁGOK LITTERÁTI MÁTYÁS 1619. ÉVI CÍMERLEVELÉN.

KÜLÖNFÉLÉK

kezelés nem mutatná eléggé, bizonyítja a kihirdetés körül festett keret, a mely szemmel láthatólag utólag van az írás köré alkalmazva. E körülmény magyarázatát abban kereshetjük, hogy Litteráti uram bizonyosan nem tudván megfizetni még egy díszes keret költségeit is a kancellária festőjének, utólagosan vagy maga festette armálisára a virágokat, vagy valamely környékbeli piktórral készíttette el az oklevél tökéletes kidíszítésére szolgáló keretet. A festő a természetet másolta, már a mennyire tőle tellett s csak egy virágszálnál tért el tőle, a hol t. i. gránátalmát akart alkalmazni. Hihető, hogy az egyszerű vidéki művész ilyen egzotikus gyümölcsöt soha sem látott s nem is volt tisztában mi ez, gyümölcs-e, vagy virág? Egyébként virágai elég jól sikerültek, az iris, a sárga rózsák s a szegfű különösen természetűek.

Tévednénk, ha azt hinnők, hogy oklevélünk ezen naturalisztikus díszítményeit tekintve egyedül álló, vagy a ritkábbak közé tartozó jelenség. Az a szokás, hogy az armálisok széleit természetű virágokkal díszítsék, nálunk igen régi keletű. A legkorábbi példákat rá II. Lajos király díszes címerlevelei szolgáltatják; I. Ferdinánd idejében eltűnnek az ilyen díszű oklevelek, hogy aztán Rudolf s II. Mátyás alatt talán a kancellária magyar kaligrafusának befolyására újból divatba jöjjenek. A XVII. század közepe óta a Habsburgok armálisairól végképen elmarad a hasonló ízlésű keret, ellenben nem ritka egész a század végéig az erdélyi fejedelmekéin.

Szabad legyen itt, az oklevelek miniatűr díszítményei kapcsán rá mutatnunk arra a sajátos körülményre, hogy míg a magyarság a teksztli termékeken a növényi díszítményt a felismerhetetlenségig elstilizálja, addig ott, a hol a díszítés ecsettel történik, tehát első sorban a miniaturában, aztán a festett bútoron s a mázos agyagműveken a természetes alakításhoz ragaszkodik.

E két irányzat közül kétségtelenül a természetességre való törekvés felel meg jobban a magyarság jellemének. Az ú. n. „magyar motívumok“, eltekintve a valóban eredeti törzsökös alakítású szűr- és bunda díszítményektől, idegenből átültetett termékek, valójában nem egyebek, mint a késői reneszánsz-díszítmény elemek, ügyetlen másolók kezén elfajulva. Ennek nyomait a XVII. század előtti időkben hiába keressük. Ellenben a XIV. század óta ki lehet mutatni,

hogy a magyarság díszítményében a természetességre nagy hajlandósággal bírt. A csukárdi plébános, István fia Henrik, 1377-ben készült remek misekönyvének szeldíszsein nagy hűséggel festett természetes virágzásokban gyönyörködhetünk, akkor, a mikor közvetlen nyugati szomszédaink, a kik pedig könyvírásban, festésben mestereink voltak, még igen messze állnak a gót ízlésből való kibontakozástól.

Varjú Elemér.

KÜLÖNFÉLÉK.

 ÜLFÖLDI LAPSZEMLE A TORINÓI KIÁLLÍTÁS MAGYAR OSZTÁLYÁRÓL. Folyóiratunk legutóbbi számában (V. évfolyam, 3. szám, 173. oldal) egy sorozatát adtuk már a külföldi lapoknak rólunk szóló véleményéből. Ezuttal is folytatjuk a bírálatok és ismeretések közlését és pedig kezdjük a napisajtóval.

Kedves szomszédaink, az osztrákok részéről ért bennünket a leghevesebb támadás, melynek háttere tisztán politikai természetű. Mindjárt a megnyitás után a „Wiener Allgemeine Zeitung“ (VI. 6.) hosszabb cikkben foglalkozik velünk. Megütözik azon, hogy a magyar kormány attól tette függővé részvételét a turini kiállításon, hogy a magyar iparművészeti termékek csoportja ne legyen együtt, sőt még a közelében sem az osztrákok kiállításának. „Úgy látszik, hogy Magyarország sokat tart arra — mondja — hogy a turini kiállítás látogatóinak ne is jusson eszükbe, hogy Magyarország és Ausztria egy államot alkot. Mindamellett, végzi a „Wiener Allgemeine Zeitung“, a kiállítás látogatói csakis azt az impressziót nyerhetik, hogy a magyar kiállítás az osztrákoknak csak egy főkjá, mert egész műipari termelése hű utánzata az osztráknak, melytől csakis kezdetlegességével tér el.“

Ezzel szemben az olasz lapok kelnek védelmünkre. Köztök első sorban is a római Tribuna, Olaszország egyik nagy, tekintélyes lapja. Nem a mi föladatunk — mondja a nevezett lap — kimutatni, hogy miért akarják a magyarok önállóságukat az osztrákokkal szemben a turini kiállításon is érvényre juttatni, ez olyan